Modern Muhafazakarlık ve Liberal Politikalar Arasında Doğal Varlıklar: AKP'nin Çevre Politikalarına Bir Bakış

Bülent DURU*

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarını değerlendirme amacını taşıyan bu yazı, son dönemdeki yasal düzenlemeler ve uygulamalara odaklanmaktadır.

Yaklaşık beş yıldan beri iktidarda olan bir partinin çevre politikaları nasıl incelenebilir? Öncelikle, bu süre içinde çıkarılan yasalar, yönetmelikler masaya yatırılarak olası sonuçlarının neler olabileceği kestirilmeye çalışılabilir; doğal olarak böyle bir çabanın aynı dönemde gerçekleştirilen uluslararası antlaşmaları ve yargı kararlarını da içermesi beklenir. Ancak, yalnızca tüzel durumun ele alınması, bir dönemin muhasebesinin yapılması için yeterli olmayabilir; bunun için alınan kararların yaşama geçiriliş biçiminin incelenmesi de gerekir. İktidar partisinin yalnızca merkezi yönetimde iktidarda olmadığı, belediyelerin önemli bir bölümünde -hem de daha eskiden beri- yönetimi elinde tuttuğu göz önünde bulundurulduğunda işler daha da karışacak, bu kez yerel yönetimlerin uygulamalarına odaklanma zorunluluğu doğacaktır. Bir dönemin çevre politikalarını değerlendirme çabasının önünde duran bir diğer engel, çevresel karar alma sürecinin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Doğal varlıkların, bir yandan, sanayi, enerji, tarım, turizm gibi ekonomik sektörlerin odağında yer alması, bir yandan da sağlık, planlama, imar, koruma gibi etkinliklerle iç içe bulunması, incelenmesi gereken yasal düzenlemelerin, kurumların ve faaliyetlerin sayısını oldukça artırmaktadır.

* Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sözü edilen bu karmaşık düzenek içinden gerçeğin resmini çekebilmek için ister istemez birtakım sınırlamalara gidilmesi, kimi etmen ya da süreçlerin dışarıda bırakılması gerekiyordu; anılan güçlükler, AKP'nin çevre politikalarını değerlendirme girişimi niteliğini taşıyan bu çalışmada şöyle bir yol izlenmesini zorunlu kılmıştır: Önce, partinin çevre konularında izlediği politikaların ardında yatan etmenlerin neler olabileceği sorgulanmış, ardından parti politikasını ortaya koyan türlü metinlere dayanılarak partinin çevreyi ve doğal varlıkları ele alış biçimi sergilenmiş, son olarak da çevre yönetiminin türlü yönlerini yansıtan ana konu başlıklarında temel politikaların nasıl biçimlendiği, merkezi ve yerel düzeyden türlü örneklerle sunulmaya çalışılmıştır.

A.İki Çekim Odağı

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse AKP'nin çevre politikalarının iki ana çekim odağı tarafından belirlendiği söylenebilir: Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin zorunlulukları ve serbest piyasa ekonomisinin gerekleri.

Bunlardan birincisi, ekonomik etkinliklerin çevreye duyarlı biçimde gerçekleşmesini sağlayan önlemleri öngörmekteyken, ikincisi doğal değerleri ekonominin işleyiş sürecine denetimsizce sokma yönünde etkide bulunmaktadır. Ancak, Partinin çevre politikalarının değerlendirmesini yapmak için başvurulan bu varsayımın, fotoğrafın yalnızca bir bölümünü gösterdiğini, her genelleme gibi birtakım etmenleri dışarıda bıraktığını ve gerçeği bütün yönleriyle yansıtmadığını en başta belirtmek gerekir. Yoksa, AB'nin genel çevre politikalarının serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı biçimde yaşamını sürdürmeye yönelik olduğu, Birlik politikalarının ekoloji değil de ekonomi odaklı bir bakış açısıyla belirlendiğini söylemeye gerek yok. Burada yapılmak istenen, yalnızca ana hatlarıyla Türkiye'de çevre yönetiminin karşı karşıya kaldığı ikileme dikkatleri çekmektir.

Aşağıdaki çizelgeden de görülebileceği gibi -ister çevre yönetiminin gereksinimleri doğrultusunda, ister AB'ye giriş sürecinin bir gereği olarak- gündeme gelen yasa tasarılarında, piyasanın beklentileri ve parti tabanının gereksinimleri bir biçimde karşılanmaya çalışılmıştır.

Siyasal yaşamda modern muhafazakarlığın gerekleri ile liberal politikaların zorunlulukları arasında kalan AKP, çevresel değerlere ilişkin kararlarını oluştururken AB'ye katılım süreci ile sermayenin gerekleri arasında bir denge politikası izlemek durumunda kalmıştır. Olumsuz sonuçları genel olarak bilinen söz konusu politikaları sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için çevre yönetimi sisteminde yapılan değişikliklere ve doğal varlıkların ekonomiye açılma sürecine biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

AB Giriş Sürecinin Zorunlulukları	Serbest Piyasa Ekonomisinin Gerekleri
Çevre Kanunu'nda değişiklik yapılması.	Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetlerinin ÇED kapsamı dışında tutulması.
Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılması.	Çevre suçlarına verilecek cezaların iki yıl ertelenmesi.
Organik Tarım Kanunu'nun çıkarılması.	Denetim ve belgelendirme işlemlerinin özel sektör tüzel kişilerine devredilebilmesi.
Kıyı Kanunu'nda değişiklik yapılması. (tasarı)	Kıyı alanlarının denetimsizce ekonomik etkinliklere açılması.
Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun çıkarılması.	Tarım topraklarının işgalinin affedilmesi.
Mera Kanunu'nda değişiklik yapılması.	Meraların maden ve petrol faaliyetlerine, turizm yatırımlarına ve yerleşim yerlerine açılması.

B.Parti İdeolojisi ve Doğal Varlıklar

3 Kasım 2002 seçimlerini AKP gibi "maneviyatçı" bir parti kazandığında kimse partinin liberal ilkeleri uygulamada geçmiş iktidarları bu kadar geride bırakacağını bilmiyordu. İster "küresel ekonominin dayatmalarına yenik düşme", ister "AB giriş sürecinin gereklerini yerine getirme" biçiminde değerlendirilsin, AKP'nin ekonomik ve siyasal konularda izlediği politikaların yönünden kimsenin kuşkusu yok artık; çevre konusunda da partinin farklı bir doğrultuya yöneldiği söylenemez. İlerleyen sayfalarda somut örneklerle gösterileceği gibi, çevresel değerleri ve kentsel yaşamı ilgilendiren politika kararlarının alınmasında öncelikle ekonominin büyümesini, sermayenin yayılmasını sağlama güdüsü rol oynamıştır. Oysa, önceki liberal hükümetlere tepki olarak doğan ve kendisini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlayan AKP iktidarının en azından kentsel yaşam ve çevresel değerler konusunda farklı davranması beklenebilirdi. İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan'ın, Boğaz için üçüncü köprü yerine tüpgeçidi savunması ya da Koç Üniversitesi'nin ormanlık alanda kurulmasına karşı çıkması gibi tutumları söz konusu beklentinin temel dayanağıydı (Duru, 2003a).

AKP'li yılları çevresel açıdan değerlendirirken öncelikle, Türkiye'de etkili bir çevre yönetimi sisteminin öteden beri kurulamamış olduğunu; çok sayıda kurum ve kuruluş arasında yetki ve görev çakışması yaşandığını; doğal varlıkların ekonomik

büyüme ve siyasal yaşamdaki güçler dengesini sağlamada bir araç olarak görülmesinin geçmişinin çok eskilere gittiğini ve AKP'nin çevre politikaları konusunda geçmişten gelen bir alışkanlığı daha güçlendirerek sürdürme eğiliminde olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıdan AKP'nin çevre politikaları daha çok 12 Eylül sonrası ANAP iktidarının uygulamalarını anımsatmaktadır. Ancak aradan geçen 20 yıldan uzun bir zaman diliminde ekonominin gelişmesine koşut biçimde çevresel değerlere verilen zararın boyutu da büyümüş, doğal değerler üzerindeki baskı önceki iktidar dönemlerinden çok daha ağır olmuştur.

AKP'nin genel politikalarını yansıtan, parti programı, seçim beyannamesi, hükümet programı gibi belgelere bakıldığında, çevrenin ve doğal varlıkların yalnızca ekonomik gelişmeyi sağlayan ve bu uğurda korunması gereken bir kaynak olarak algılandığı görülecektir. Sözgelimi parti programında, *"Partimiz, çevre sorunlarına hem sağlıklı bir ortam sağlanması, hem de ulusal maliyetlerin azaltılması açısından bakmaktadır."* denilirken, Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan 59. hükümet programında çevre-ekonomi ilişkisi daha güçlü biçimde vurgulanmaktadır:

> *"Çevrenin sermaye stoku olarak ele alınması gereken hava, ısı, su, mineral ve diğerleri tüm ekonomik birimlerin faaliyetlerinin yapı ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu konuda duyarlılık artırılacak..."*

Oysa, 3 Kasım 2002 seçimleri öncesi hazırlanan seçim beyannamesi incelendiğinde dile getirilen düşüncelerin yukarıdaki satırlardan kökten biçimde farklılaştığı, vurgunun ekonomiden ekolojiye kaydığı, ekonomik gelişmenin yanı sıra çevresel değerlerin ön plana çıkarıldığı anlaşılacaktır. "Yeşil" olmasa da "sosyal demokrat" bir partinin seçim programını andırırcasına ekoloji odaklı bir bakış açısıyla kurgulanan ilgili bölümde, iktidarın bugünkü tutumunun çok uzağında birtakım politika tasarıları sıralanmaktadır:

> *"Sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık ve demokratik yönetim gibi unsurları da içermektedir. Sadece kişi başına düşen geliri artırmak veya fiziki şartları iyileştirmek kaliteli yaşam için yeterli değildir. İnsanların ekmek kadar, kendilerini gerçekleştirecek özgürlüğe de ihtiyaçları vardır."*
>
> *"Partimizin enerji politikalarının temelini, enerjinin ucuz ve güvenilir bir şekilde temin edilmesi, rekabete dayalı bir enerji piyasası oluşturulması, vatandaşın bütçesindeki yükün azaltılması, çevre ve insan sağlığının korunması oluşturmaktadır.*
>
> *Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi için; yenilenebilir ve alternatif enerji kaynaklarına yönelinecektir; çevrenin korunması amacıyla, temiz enerji kaynakları ve dönüşüm teknolojisinden yararlanılacaktır; Üretim, iletim, dağıtım ve servis sağlamada verimlilik artırılacaktır."*

"Dışa bağımlı doğal gazın kullanıldığı enerji santrallerine alternatif veya ikame yatırım olarak, gerekli güvenlik ve çevre koruma önlemleri alınarak, nükleer enerji santralleri kurulacaktır."

"Maden ürünleri üretiminde, çevreye zarar verilmemesine büyük özen gösterilecektir."

"Sürdürülebilir turizmin gereği olarak, turizm alanındaki tüm uygulamalarda doğal-kültürel ve sosyal çevrenin talep ve gereklerini göz önünde bulunduran bir anlayış benimsenecektir."

"Genetik olarak değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerin üretiminde insan sağlığı ve çevrenin korunması konusunda Dünyadaki gelişmeler yakından takip edilecektir."

"Ağır erozyon problemi yaşanan ülkemizde, çevreyi ve sosyo-ekonomik koşulları göz önüne alan tedbirler devreye sokulacaktır. Erozyon tehdidi altında bulunan arazilerin kalıcı bitki örtülerine tahsisi sağlanacaktır."

Parti ve hükümet programları ile seçim beyannamesi arasındaki büyük farklılık, iyimser yaklaşımla anılan metinlerin farklı kalemlerden çıkmış olmalarına bağlanabilecekse de, daha gerçekçi bir bakışla söz konusu durum, partinin kapsamlı, tutarlı bir çevre politikasının bulunmadığının bir işareti olarak da yorumlanabilir. Bu varsayımın doğruluğunu güçlendiren bir başka kanıt da, iktidarın ilk yılında uygulanacak ana politikaları yansıtan 16 Kasım 2002 tarihli Acil Eylem Planı'nda çevreye ilişkin herhangi bir uygulama önerisinin yapılmamasıdır. Genelde bu tür belgelerde çevreye bütün ana başlıkların sonunda, sağlık ve eğitimden sonra "adet yerini bulsun diye" yer verildiği bilinmektedir. Bu kez, buna bile gerek görülmemiş, yalnızca, ulaşımı ilgilendiren satırlarda bir değinmeyle yetinilmiştir:

"Ulaşımın alt sektörleri arasındaki bütünleşme temin edilecek, ekonomik büyüme amacına en fazla katkının sağlanması ve çevreyi tahrip etmeyen bir ulaştırma alt yapısı oluşturulacaktır."

C.Çevre Yönetiminde Kökten Değişiklikler

AKP'nin çevre politikalarını masaya yatırırken yalnızca yasama çalışmalarının dikkate alınması gerçeğin ancak bir bölümünü görmemize olanak tanıyacaktır. Daha önce de değinildiği gibi, bunların çoğunu, parti tabanını tatmin etmeye ya da sermayenin büyüme gereksinimi karşılamaya yönelik yasalar oluştursa da, AB giriş sürecinin zorlamasıyla çevre yönetiminde eksikliği duyulan çok sayıda düzenleme yürürlüğe girmiş bulunuyor. Bundan ötürü Partinin çevre konularında genel tutumunu

çözümleyebilmek için iktidar döneminde merkezi yönetim uygulamalarına, özellikle de yerel yönetimlerin faaliyetlerine odaklanmak zorunlu olacaktır. Büyük kentler başta olmak üzere yerel yönetimlerin önemli bölümünde AKP iktidarına tanıklık eden bu yıllar, çevresel değerler ve kültürel varlıklar açısından olumsuzlukların dönemi olarak kayıtlara geçecektir.

Çevre yönetimi düzenini kökten değiştiren çok sayıda belgeye imza atılan AKP dönemin temel özelliği, yukarıda da değinildiği gibi, AB uyum sürecinin gerekleri ile ekonominin istemlerini uyumlaştırma çabasıdır. Ekonomi ve ekolojide çağı yakalama kaygısıyla gündeme getirilen düzenlemeler kamuoyunda gereği gibi tartışılmadan, uzman çevrelerin görüşleri önemsenmeden yasalaşmıştır. Doğal varlıkları ilgilendiren çok sayıda tasarının TBMM Çevre Komisyonu'ndan geçmeden kabul edilmesi de bu tutumun bir sonucudur. Sözgelimi, Turizmi Teşvik Kanunu, Endüstri Bölgeleri Kanunu, Orman Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gibi belgeler hazırlık aşamasında Çevre Komisyonu'nca incelenmiş değildir (Talu, 2004).

Çevre ve Orman Bakanlıklarının Birleştirilmesi

Çevre ve Orman Bakanlıklarının tek çatı altında toplanmasının aslında AKP'nin çevre yönetiminin dönüştürülmesine ilişkin ilk adımı olduğu söylenebilir. Bu ilk girişim bile aslında partinin çevre politikalarının niteliğini anlamayı sağlayacak kimi ipuçları sunmaktadır. 2003 yılındaki birleştirme işlemi, çevre sorunlarını bütünleşik bir yaklaşımla ele alma gereğinden kaynaklanmamış, kamu yönetimini liberal ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandırma kaygısıyla ve uluslararası finans örgütlerinin "devleti küçültün" çağrılarına bir yanıt olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Daha çok ormancılık sektörünün ve orman köylerinin sorunlarına odaklanan Orman Bakanlığı'nın yanında Çevre Bakanlığı'nın türlü kurumlar arasında eşgüdümü sağlama işlevinin ikinci plana itilebileceği tehlikesi akla getirilmemiştir.

Yerel Yönetimlerde Yeniden Düzenleme

Devletin küçültülmesi, özelleştirme uygulamalarının hızlandırılması ve kamu yönetiminin işletmecilik ilkeleri uyarınca biçimlendirilmesi amacıyla hazırlanan yeni yerel yönetim yasaları çevre yönetimi sisteminde önemli etkiler yaratmıştır. Böylece, bir yandan yerel yönetimlerin yetkileri artırılırken, bir yandan da katı atık sorunu, içme suyu sağlanması gibi bütün büyük ölçekli kentsel altyapı projeleri küresel ekonomiye ve finans kuruluşlarına açılmıştır. Yerel yönetimlerin çevre konusunda yetkilerinin artırılmasının ilke olarak yanlış bir tutum olduğu söylenemez. Ancak akçal kaynak, personel, araç-gereç ve deneyim yoksunu çok sayıda yerel birimin kendilerine yeni verilen görevleri ne ölçüde yerine getirebileceği üzerinde fazla

düşünülmemiştir. Buna benzer biçimde, yine anılan kamu yönetimi reformu süreci sırasında ortadan kaldırılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kırsal kesimde eskiden beri sürdürmekte olduğu hizmetlerin, şimdi belediyeler ve il özel idareleri tarafından ne ölçüde verimli ve etkili sürdürüldüğü araştırılmaya muhtaçtır.

Çevre Kanunu'nda Yenilenme

Çevre yönetiminin temel yasası olan 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda değişiklik yapılması AKP'nin çevre alanında önemli bir girişimini oluşturuyor.[1] Aradan geçen yirmi yıldan fazla süreden beri Türkiye ekonomisi ve ekolojisinde meydana gelen değişimler karşısında 9 Ağustos 1983 tarihli temel yasanın değiştirilmesinin bir zorunluluk halini almış olduğu söylenebilir. "Sürdürülebilir kalkınma", "stratejik çevresel değerlendirme" gibi birtakım yeni kavramlar getiren ve çevreye karşı işlenen suçlarda cezaların artışını öngören yasanın eski düzenlemeden kökten değişikliğe gitmeden, özellikle AB uyum sürecindeki kimi eksiklikleri tamamlamak amacıyla hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ancak AKP'nin çevre politikasının temel özellikleri bu yasanın yapılmasında da etkisini göstermiş, sözgelimi, petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) kapsamı dışında tutulmuştur.

ÇED Süreci Sil Baştan

İktidar partisinin politikaları, küresel ekonomiye eklemlenme ve ekonomik büyümeyi sağlamaya odaklandığından, "yatırımları hızlandırma, yabancı sermayeyi çekme, piyasayı canlandırma" amacını taşıyan her girişim sırasında ilk olarak birtakım bürokratik engellerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Sözü edilen bürokratik engellerin başında çevresel önlemler gelmekte, bunlar içinde de ÇED'in ayrı bir yeri bulunmaktadır. Son dönemdeki yasal düzenlemelerin tipik özelliğinin ÇED sistemine birtakım istisnaların getirilmesi olduğu söylenebilir. Doğal varlıkları bir an önce ekonominin işleyişine sokma düşüncesiyle, zaten çok da verimli işlemeyen ÇED sistemine yapılan ilk müdahale, daha önce yaklaşık 117 gün süren ÇED sürecinin 35 güne düşürülmesidir. 2003 yılındaki yönetmelik değişikliği ile "ÇED ön araştırması"na bağlı tutulan projeler için rapor hazırlama yükümlülüğüne son verilmiş; bu kümeye giren faaliyetler için yalnızca "proje tanıtım dosyası"nın hazırlanması yeterli görülmüş, bunlar için öngörülen "halkın bilgilendirilmesi toplantısı" da kaldırılmıştır.[2]

---

[1] 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 13.05.2006, S. 26167.

[2] Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, RG 16.12.2003, S.25318.

Yabancı sermaye girişini engelleyen "bürokratik engelleri" aşmak üzere Kemal Derviş döneminde, 2002 yılında yasalaşan "Endüstri Bölgeleri Kanunu"nda[3] 2004 yılında yapılan değişikliklere de[4] burada değinmek gerekiyor. Aslında bu yasa da, AKP iktidarının yerel yönetimleri güçlendirme isteğinin tutarlı, kapsamlı bir politikanın sonucu olmadığını, bu birimlerle ilgili düzenlemelerdeki asıl amacın sermaye akışının önündeki olası yerel engellerin kaldırılması olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin buna göre, endüstri bölgelerinde 1/5000 ölçekli planlar, yerel yönetimler yerine, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca onaylanacaktır. Yasa ile getirilen diğer yenilikler de ÇED sürecinin hızlandırılmasına yönelik: Buna göre, Bakanlığın, ÇED raporu ile ilgili inceleme, değerlendirme ve karar verme süresi "en geç 2 ay" olarak belirlenmiş; ayrıca ÇED için "olumlu" veya "gerekli değildir" kararı alınan etkinlikler için başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın 15 gün içinde gereken bütün izin ve onayların verilmesi, bütün bu işlemlerin de üç ay içinde tamamlanması öngörülmüştür.

Çevresel değerleri koruma kaygılarının ekonomik etkinlikler önünde bir engel olarak görülmesinin en çarpıcı örneklerinden birini de Maden Kanunu'nda[5] yapılan değişiklikler oluşturuyor. Getirilen yeni kurallara göre artık orman alanları, koruma bölgeleri, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları, turizm bölgeleri gibi türlü ulusal ve uluslararası düzenlemelerle koruma altına alınıp özel önlemler getirilen yerler madencilik faaliyetlerine açılmaktadır. Yeni düzenleme ile ÇED ve diğer izin işlemlerinin ilgili kuruluşlar tarafından üç ayda bitirilmesi istenmekte; petrol, jeotermal kaynak ve maden arama faaliyetleri, ÇED kapsamı dışında tutulmakta; rezervlerin yüzde 10'una kadar işletilebileceği arama dönemi için herhangi bir çevresel koruma önlemi de öngörülmemektedir. Madencilik sektörünün gelişmesi için bu önlemler yeterli görülmemekte, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeleri arasında Maden İşleri Genel Müdürü ya da yardımcısının yer alması da sağlanarak adeta koruma sisteminin madencilik sektörünün gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak işlemesi istenmektedir.[6]

Diğer iktidarlar döneminde olduğu gibi Bergama'da maden işletmesi aleyhine verilen çok sayıda yürütmeyi durdurma kararını ya da kapatma cezasını

---

[3] 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu, RG 19.01.2002, S. 24645.

[4] 5195 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 01.07.2004, S.25509.

[5] 5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, RG 05.06.2004, S. 25483.

[6] Maden Yasasında yapılan değişiklik hakkında daha fazla bilgi için Bkz. 5177 Numaralı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun Değerlendirilmesi (Arif Ali Cangı ve Ömer Erlat tarafından 3 Haziran 2004'de Cumhurbaşkanı'na gönderilen yazı), (http://www.antimai.org/ba/arifcangi5177.htm).

uygulatmayan hükümetin, Maden Kanunu, Çevre Kanunu gibi düzenlemelerle petrol, maden arama ve işletme faaliyetlerini ÇED süreci dışına çıkararak kendisini rahatlatmak istediği anlaşılıyor.

Çevre Suçlarına Erteleme

AB'ye katılım sürecinin getirdiği yükümlülüklerin, çevre konularında daha duyarlı kararların alınmasını sağlayabilecek bir ortam yaratabileceği, ancak uygulamada çoğu zaman ekonominin gereklerinin ve gündelik siyasetin zorlamalarının bu kaygıların önüne geçtiğine değinilmişti. Ceza Kanunu'na[7] çevreye karşı suçlar için getirilen yaptırımlar bunun tipik bir örneğini oluşturuyor. Yasal düzenlemelere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek biçimde atıkları toprağa, suya ya da havaya bırakanların altı aydan iki yıla kadar hapis ile cezalandırılmasının öngörülmesini, ancak bu kuralların uygulamasının iki yıl sonraya bırakılmasını söz konusu iki güçlü etmenin çatışmasının olağan bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir.

D.Doğal Varlıkların Ekonomiye Sunulması

Korunması Gereken Alanların Turizme Açılması

Ekonomik bunalımı aşma yolunda turizm gelirlerinden büyük beklentisi olan hükümetin bu uğurdaki girişimlerinin başında Turizmi Teşvik Kanunu'nda yapılan değişiklik gelmektedir.[8] Türkiye'de doğal değerlerin yitiminden önemli ölçüde sorumlu bulunan, orman ve kıyı alanlarında yatırımcıya arsa tahsisleri, elverişli krediler öngören, turizm için kullanılacak doğal ve tarihi alanlardaki planlama yetkilerini yerel yönetimlerden alıp merkezi yönetime aktaran yasa bilindiği gibi 12 Eylül dönemi ürünlerinden. 2003 yılında yasada yapılan değişiklikle orman ve mera alanları turizme daha geniş biçimde açılmakta, turizm bölgelerinde yerel yönetimler ve ilgili diğer kuruluşlar devre dışı bırakılarak Kültür ve Turizm Bakanlığı imar ve planlamadan tek başına sorumlu hale getirilmekte, kamu kurum ve kuruluşlarının elindeki tesis ve araziler Bakanlığa devredilmekte ve gerektiğinde bütün bir bölgeyi tek bir yatırımcının yararlanmasına sunmak üzere ancak savaş gibi özel durumlarda kullanılan "acele kamulaştırma"[9] yetkisi gündeme getirilmektedir. 2006 yılında çıkarılan yönetmelikle,[10] yeni adıyla "kültür ve turizm koruma ve gelişim

---

7 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, RG 12.10.2004, S.25611.

8 4957 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 01.10.2003, S.25186.

9 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun yurt savunmasında uygulanacak 27. maddesine göre.

10 Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik, RG 21.07.2006, S.26235.

bölgeleri"ndeki ana yatırımcılara söz konusu alanların 75 yıllığına tahsis edilmesi olanağının getirildiğini de belirtmek gerekir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesini temel politikalarından biri olarak belirleyen hükümet, turizm yatırımcılarının beklentileri doğrultusunda -Endüstri Bölgeleri Kanunu'ndaki düzenlemeleri anımsatırcasına- merkezi yönetimin yetkilerini artıran bir düzenlemeye gidebilmiştir. Turizmi Teşvik Kanunu'nda yapılan değişikliğin olumsuz sonuçlarının ortaya çıkmasının fazla uzun sürmediğini belirtmek gerekir. Antalya Sorgun'da ormanlık alanda otel ve golf sahası yapılmak istenmesi, Bodrum civarındakiler başta olmak üzere bakir koyların turizme açılmasının gündeme getirilmesi bunların yalnızca birkaçı.[11]

Ormanların Gelir Kaynağı Olarak Görülmesi

AKP'nin çevre politikaları içinde ormanların özel bir yer tuttuğunu, yalnızca bu alana ilişkin getirilen düzenlemelerin incelenmesinin bile parti politikası hakkında bir fikir vereceğini söylemek abartı olmayacaktır. Gerçekten de niteliği gereği ormanlar yalnızca kendi sektörüne ilişkin kararların değil, imar, turizm, tarım, sit alanları gibi çok sayıda konu için izlenen politikaların bir biçimde etkisi altında kalmaktadır. Hükümetin ormanlara ilişkin ilk girişimlerinden biri, 2003 yılında, Karadeniz bölgesindeki seçmenlerin beklentilerini karşılamak üzere, kızılağaçlıkları ve aşılı kestanelikleri orman tanımı kapsamından çıkararak meyveli ağaç kapsamına almak istemesidir.[12] Cumhurbaşkanının yasayı geri çevirmesi ve Anayasa Mahkemesi'ne götürmesiyle 2004'de yürürlüğün durdurulması kararı[13] alınmış ve ardından ilgili madde iptal edilmiştir.[14] Aynı yasa ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na bağlı olan yerlerin ve bu alanlardaki yapı ve tesislerin 29 yıla kadar kiraya verilmesi olanağı tanınsa da, 2004 yılında çıkarılan 5192 sayılı yasa ile ilgili madde değiştirilerek yalnızca bu alanlarda üzerindeki yapı ve tesislerin 29 yıllığına kiraya verilebileceği hükmü getirilmiştir.[15] Aynı düzenlemenin savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı ve katı atık bertaraf tesisleri, baraj, gölet ve mezarlıkların da, "kamu yararı ve zaruret olması halinde" devlet ormanlarında yapılmasına olanak tanıdığını belirtmek gerekir.

---

[11] Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Doğu Antalya Çevre Düzeni Planı'nı 28 Ocak 2004 tarihinde değiştirerek Sorgun Ormanı'nı golf ve otel alanı olarak ilan etmesi ve ardından 49 yıllığına kiraya verilen bu alanda iki otel ve iki golf sahasının yapılmasının gündeme gelmesiyle binlerce ağacın kesilmesi tehlikesi belirdi. Bakanlık, Mart 2006'da iki tahsisten birini iptal etti ama doğal değerlere vereceği zarardan ötürü değil, söz konusu şirketin yükümlülükleri yerine getirememesinden dolayı. Danıştay'da söz konusu tahsis kararlarının iptali için açılan davalar sürmektedir.

[12] 4999 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 18.11.2003, S.25321.

[13] AM E2003/100, K2004/6, 17.3.2004.

[14] AM E2003/100, K2004/33, KG 17.3.2004.

[15] 5192 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 03.07.2004/25511.

2B Alanlarının Satışı

AKP'nin çevresel değerleri etkileyen girişimleri içinde belki de en çok bilineni 2b tasarısıdır. İktidarın ilk yıllarındaki ekonomik sıkıntıya çare olarak düşünülen ve 25 milyar dolar civarında gelir sağlaması umulan tasarı, orman niteliğini yitirmiş alanların satışına ve devlet ormanlarının gerçek ya da tüzel kişilerce işletilebilmesine dayanmaktadır. Gecekonduların istilasına uğramış, hatta üzerlerinde belediye kurulmuş bölgelerin ön plana çıkarılarak pazarlamasının yapıldığı tasarı bir anlamıyla ormanlık alanlarda yasalara aykırı biçimde yapılmış yapılara af anlamına gelmektedir. Söz konusu araziler içinde, Sultanbeyli, Ümraniye, Beykoz gibi yerleşime açılmış, orman niteliğini kesin olarak yitirmiş alanların çok küçük bir kesimi oluşturduğu ve 2b alanlarının büyük ölçüde tekrar orman niteliğini kazanma potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir. Ülkenin en yoksul kesimini oluşturan ve yıllık geliri 300 dolardan fazla olmayan orman köylülerinin söz konusu satışlardan ne ölçüde yararlanabileceği oldukça tartışmalıdır.[16] Satış işlemlerini gerçekleştirebilmek için 2003 yılında iki anayasa değişikliği tasarısı hazırlayan, ancak Cumhurbaşkanı engelini aşamayan hükümet şimdilik beklemeyi sürdürüyor.

Kıyıların Gözden Çıkarılması

Ekonomik etkinlikler ve özellikle turizm için sunduğu olanaklarla önemli bir rant kaynağı olarak görülen kıyı alanları, tıpkı ormanlar gibi, AKP'nin izlediği politikalardan olumsuz biçimde etkilenen doğal varlıkların başında geliyor. Kıyı Kanunu'nda değişikliği amaçlayan tasarı incelendiğinde, yapılmak istenen değişikliklerin ardında koruma güdüsünün değil, buralardan elde edilecek ekonomik yararı artırma isteğinin bulunduğu hemen görülecektir. Tasarı, kıyı kuşağı derinliğinin yerleşim alanlarında 50 metreye kadar düşürülmesini; kıyıda yapılabilecek yapı ve tesis türlerinin çoğalmasını; kıyı alanlarındaki planların hazırlanması sürecine yatırımcıların da dahil edilmesini; yatırımcının önereceği imar planına Bakanlık ve ilgili kurum/kuruluşların sınırlı bir sürede yanıt vermek zorunda kalmasını; kıyı alan planlamasında yerel yönetimlerin yetkilerinin Bakanlığa devredilmesini; kıyı kuşağının yapılaşma durumunun dikkate alınarak belirlenmesini öngörmektedir. Turizm alanları ve endüstri bölgelerinde olduğu gibi, kıyılarda da imar ve planlama yetkileri merkezi yönetime aktarılmaya çalışılarak, yerel yönetimleri güçlendirme ilkesinin ancak sermayenin büyüme gereksinimine yanıt vereceği ölçüde geçerli olacağı gösterilmiştir. Kıyı Kanunu'nda ve ilgili yönetmeliklerde yapılmak istenen değişiklikleri, "Dubai Kuleleri",

[16] Orman alanlarının içinde bulunduğu sorunlar ve özellikle 2b sorunu için Bkz. Yücel Çağlar, (2003a), "Ormancılık Aynı Zamanda Bir Alan Yönetim Etkinliğidir", Planlama, S.1, s.52-64; Yücel Çağlar (2003b), "Tarihsiz, Boyutsuz ve Derinliksiz '2B' Tartışmalarına Katkılar, Kamu Yönetimi Dünyası, S.16, Ekim-Aralık, s.9-29.

"Galataport", "Haydarpaşa Garı Projesi", "Kuşadası Liman İşletmesi", "Karadeniz Sahil Yolu" gibi girişimlerle birlikte değerlendirmek gerekir. Bir anlamda yerel yönetimlerde doğal varlıkları yalnızca ekonomik getirisini ön plana çıkaran projeler geliştirilmekte, yürütme ve yasama düzeyinde ise söz konusu girişimlerin yasal ve yönetsel dayanakları oluşturulmak istenmektedir.

Tarım Topraklarının Kaybı ya da Cargill Sorunu

Tarım topraklarının korunması konusunda AKP'nin en önemli yasal girişimi Temmuz 2005'de yürürlüğe giren "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" olmuştur. Adında "koruma" sözü geçen bir yasal düzenlemenin, 11 Ekim 2004 tarihinden önce, gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış işletmeler için, işgal edilen alanın metrekaresine 5 YTL ödenerek af getirmesini nasıl yorumlamak gerekir? Yasanın birinci sınıf tarım toprakları üzerine kurulu Cargill adlı küresel şirketin Türkiye'de faaliyetlerine devam edebilecek biçimde düzenlendiği biliniyor. Çok sayıda yasaya ve yargı kararına rağmen faaliyetini sürdüren şirketin baskısını üzerinde hisseden hükümet, çareyi yine bir yasal düzenleme gerçekleştirmede bulmuştur.[17]

Meraların Maden, Petrol Faaliyetlerine ve Yerleşime Açılması

Meraların korunmasını ve yararlanma koşullarını düzenleyen 28 Şubat 1998 tarihli yasada gerçekleştirilen değişiklikler de AKP'nin çevre politikalarının genel çizgisi ile oldukça uyumlu görünüyor. 2004 yılında ilgili yasada yapılan değişiklikle bundan böyle, mera, yaylak ve kışlak olarak kullanılan alanlar gerektiğinde, maden ve petrol faaliyetleri, turizm yatırımları ve yerleşim yerleri için kullanılabilecektir.[18] Meraların kullanış amaçlarının değiştirilişinde bu önlemler yeterli görülmemiş olacak ki, bir yıl sonra 2005'de bu kez aynı yasada bir başka değişiklik yapılarak imar planları içinde

---

[17] 1998 yılında, İznik Gölü'ne yakın bir alanda, Bursa Orhangazi'de, birinci sınıf tarım toprakları üzerine kurulu Cargill mısır işleme tesisleri için Bursa 2. İdare Mahkemesi, 8 Temmuz 1998'de ve 12 Ocak 1999'da olmak üzere iki kez, işletmeye yapı ruhsatı verilmesi kararı için yürütmeyi durdurma kararı vermişti. Yargı kararlarının uygulanmayıp işletmenin faaliyete geçmesinin ardından da aynı mahkeme, 8 Kasım 2004'de, Bursa valiliğinin yapı ruhsatı vermesi kararını iptal etmişti. 2002 yılında ise Danıştay tarafından, söz konusu faaliyetin yapılabilmesine olanak tanıyan İznik Gölü Çevre Düzeni Planı iptal edildi (Danıştay 6. Dairesi, 26.11.2002 tarih ve E:2002/4839.K:2002/5652); söz konusu karar Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu'nca onaylandı. ABD Başkanı George W. Bush'un bile aracılık yaptığı bir baskı süreci sonunda, Cargill işletmesinin kapladığı alanlar 5 Temmuz 2005 tarihinde bir Bakanlar Kurulu kararı ile özel endüstri bölgesi haline getirildi. Bunun ardından Danıştay 8.2.2006 tarihinde, söz konusu Bakanlar Kurulu kararı için yürütmeyi durdurma kararı verdi.

[18] 5178 sayılı Mera Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 08.06.2004, S.25486.

yerleşim yeri olarak kullanılan yerlerin Hazine adına tescillerinin yapılması öngörülmüştür.[19] Anılan değişikliklerin daha önce mera alanlarında yapılmış yapılar için bir af anlamına geldiği söylenebilir.

Sit Alanlarının İmara Açılması

Orman niteliğini kaybetmiş yerlerin satışını öngören 2b tasarısı ile aynı günlere denk gelen bir diğer girişimi ise sit alanlarının imara açılması oluşturuyor. Önce, birinci derece doğal sit alanlarında, toplam inşaat alanı taşınmazın yüzölçümünün yüzde altısını geçmemek koşuluyla yapılaşma olanağı tanınmasını öngören bir tasarı hazırlanmış, ardından da, yoğun tepkilerin gelmesi üzerine, yapılaşma oranının yüzde üçe düşürüleceği açıklanmıştı. Kanun tasarısı o denli hızlı hazırlanmıştır ki, sözü edilen alanların çok sayıda uluslararası antlaşma ile de korunduğu gözardı edilmiş, sonradan da tasarı metnine taraf olunan uluslararası sözleşme hükümlerinin saklı kalacağı ibaresi eklenmek zorunda kalınmıştır.[20] Şimdilik bir kenara bırakılmış olan girişimin, bir süre sonra tekrar gündeme geleceği söylenebilir.

Organik Tarım Kanunu

AB uyum sürecinde gerçekleştirilen yasal düzenlemelerden biri de Organik Tarım Kanunu.[21] Organik tarım faaliyetlerinin yürütülmesi ve bu konuya ilişkin belgelerin verilmesi sürecini düzenleyen yasanın en çarpıcı yönü, gerektiğinde denetleme yetkilerinin bakanlık dışı kuruluşlara bırakılabilmesidir. Her ne kadar organik tarım faaliyetlerinin denetim ve belgelendirme işlemlerinin bakanlıkça ya da yetkilendirilmiş kuruluşlarca yapılacağı belirtilse de, söz konusu yetki kamu kurum ve kuruluşlarına, özel sektör tüzel kişilerine ve üniversitelere devredebilmektedir. Uygulamada söz konusu yetkinin daha çok özel kesimce kullandırılması fazla şaşırtıcı olmayacaktır.

Tarihi-Kültürel Varlıklar

AKP gibi muhafazakar değerler üzerinde kurulu bir partinin tarihi-kültürel varlıkların korunup geliştirilmesini temel politikalardan biri olarak belirlemesi beklenirdi. Ancak özellikle yerel yönetimlerin uygulamaları ve merkezi düzeyde alınan kararlar bu beklentileri çoktan boşa çıkarmış bulunuyor.[22] Başlı başına bir

---

19 5334 sayılı Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 3.5.2005, S.25804.

20 Çevre Mühendisleri Odası, Çevre Politikaları, (5 Haziran 2003 Dünya Çevre Günü İçin Düzenlenen Panel, Kemal Anadol'un konuşması) Ankara, 2003, s.25.

21 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu, RG 01.12.2004, S. 25659.

22 AKP'nin koruma politikalarının bir eleştirisi için Bkz. Oktay Ekinci (2006), "Koruma Kültürü Devrimcidir", Bilim ve Ütopya, S.144, Haziran 2006, s. 29.

araştırma gerektirecek kadar kapsamlı olan bu konuya ilişkin şimdilik yalnızca 2004 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda[23] yapılan değişikliğe değinmekle yetinelim. Tasarının, tarihi-kültürel varlıkların korunmasında olumlu etkileri olacak kimi kurallar getirdiği söylenebilir. Bunların başında, yeni akçal kaynaklar yaratılması ve yerel yönetimlerin koruma sürecine katılmalarının sağlanması geliyor. Koruma kurulları kararlarının bürokratların ağırlıkta olduğu ve gündelik siyasetin etkisini üzerinde kolayca hissedebilecek "Koruma Yüksek Kurulu" tarafından bozulabilmesinin ileride olumsuz sonuçlar doğurması beklenebilir.[24] Yeni maden yasasıyla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeleri arasında Maden İşleri Genel Müdürü ya da yardımcısına yer verilmesini de bir diğer olumsuz gelişme olarak anmak gerekiyor.

Sonuç

Son dönemde gündeme gelen yasal düzenlemeler, projeler ve girişimler incelendiğinde, AKP'nin izlediği çevre politikaları için yapılabilecek en genel değerlendirme, "partinin tutarlı bir çevre politikasının bulunmadığı biçiminde" olacaktır. İktidarın çevre politikalarının belirlenmesinde iki çekim odağı etkili olmaktadır: AB'ye giriş sürecinin zorunlulukları ve serbest piyasa ekonomisinin gerekleri.

Çevresel karar alma süreci AB'ye uyum sürecinin gereklerini yerine getirmek üzere işletilmekte, yasa tasarıları genelde ilerleme raporlarında belirtilen eksik noktaların tamamlanmasına yönelik olmakta, bunlar da genellikle kamuoyunda fazla tartışılmadan, demokratik kitle örgütlerinin, uzman çevrelerin görüşlerine önem verilmeden yaşama geçirilmektedir. Partinin çevre politikalarının aldığı yönde söz sahibi olan diğer etmen olan "ekonominin gerekleri" ise daha karmaşık biçimde karşımıza çıkmaktadır. Parti tabanından ya da yerli/yabancı sermayeden gelen baskılara göre yeni yasaların gündeme getirilmesi de bu durumla ilgilidir. Sözgelimi, Karadeniz sahil yolu, Cargill mısır işletmesi, Bergama altın madeni konularında AKP'nin tavrı öncekilerden farklı olmamış, yargı yerlerince alınan onlarca "yürütmeyi durdurma" ve "iptal" kararlarının hiçbiri uygulanmamıştır.[25]

---

[23] 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 27.07.2004, S. 25535.

[24] Yasal düzenlemeye karşı yöneltilen eleştiriler için Bkz. Oktay Ekinci, "Umut Yasası'nda Kaygılar", Cumhuriyet, 12.08.2004; ODTÜ Mimarlık Fakültesi Görüşü, 24.08.2004 (http://www.mimarlarodasi.org.tr) ve TMMOB Mimarlar Odası Görüşü, 05.07.2004 (http://www.mimarist.org.tr).

[25] Türkiye'nin Bergama'da yargı kararlarının uygulanmaması yüzünden, dava açan 325 Bergama köylüsüne, kişi başı 3.000 Euro borçlandığını bu arada belirtelim. Bkz. Hürriyet, 8 Temmuz 2006.

Çevre yönetiminin işleyiş biçimini kökten değiştirecek kararların alındığı AKP iktidarı döneminin temel özelliğinin "demokratiklik", "saydamlık", "katılımcılık" sloganları eşliğinde küresel ekonominin gereklerinin ve AB süreci zorunluluklarının dayatmacı biçimde Türkiye'ye uyarlanması olduğu söylenebilir. Söz konusu uyarlamalarda da daha çok, parti tabanının istemlerine, türlü ölçeklerdeki ekonomik/siyasal güç odaklarının baskılarına ve sermaye sahiplerinin gereksinimlerine kulak verilmiştir.

Kaynakça

Ak Parti (Yıl Belirtilmemiş), **Seçim Beyannamesi: Herşey Türkiye İçin**, Ankara.

Algan, Nesrin ve Ayşe Kaya Dündar (2005), **Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler**, TÜBA, Ankara.

Birgün Gazetesi, "Çevre Kanunu Tasarısına Eleştiri", 30 Mayıs 2005.

Çağlar, Yücel (2003a), "Ormancılık Aynı Zamanda Bir Alan Yönetim Etkinliğidir", **Planlama**, S.1, s.52-64.

Çağlar, Yücel (2003b), "Tarihsiz, Boyutsuz ve Derinliksiz '2B' Tartışmalarına Katkılar, **Kamu Yönetimi Dünyası**, S.16, Ekim-Aralık, s.9-29.

Çağlar, Yücel (2004), "Kamunun Yeniden Yapılandırılması ve Çevre", **Çevre ve Mühendis**, Mart 2004, S.26, s. 43-46.

Çevre Mühendisleri Odası (2003), **Çevre Politikaları**, (5 Haziran 2003 Dünya Çevre Günü İçin Düzenlenen Panel, Kemal Anadol'un konuşması) Ankara, 2003, s.25.

Çevre Mühendisleri Odası (2005), **5 Haziran 2005 Dünya Çevre Günü Değerlendirme Raporu**, Ankara, 2005.

Çevre Mühendisleri Odası, **5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hakkında Çalışma Raporu**, (http://www.cmo.org.tr/yayin/rapor/cevrekan0606.php?altm=0606)

Duru, Bülent (2003a), Kronik: "Doğal-Kültürel Varlıklar ve AKP: Orman Alanlarının Satışı Sit Alanlarının İmara Açılması", **A.Ü.SBF Dergisi**, S.58/3, s.233-240.

Duru, Bülent (2003b), "Ormanların Özelleştirilmesi, Kıyılar ve Dünya Bankası: Doğal Değer mi, Ekonomik Kaynak mı?", **Planlama**, S.1, s.47-51.

Duru, Bülent (2005), "Küreselleşme, Avrupa Birliği ve Türkiye Çevresi", **Birikim**, S.191, s.63-72.

Duru, Bülent (2006), "Yeni Kıyı Kanunu Tasarısının Götürdükleri", **Memleket Mevzuat**, S.13, s.10-13.

Ekinci, Oktay (2004), "Umut Yasası'nda Kaygılar", **Cumhuriyet**, 12.08.2004.

Ekinci, Oktay (2006), "Koruma Kültürü Devrimcidir", **Bilim ve Ütopya**, S.144, Haziran 2006, s.29-33.

Geray, Cevat (2004), "Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Yasal Düzenlemeye Toplu Bakış", **Mimarlık**, S.319, Eylül-Ekim, s.29-34.

ODTÜ Mezunları Derneği, **Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Üzerine ODTÜ Mezunları Derneği Görüşü**, (http://www.odtumd.org.tr/calismagr/cevre/cevre_kanunu_gorus.htm).

Talu, Nuran (2004), **TBMM'de Çevre Siyaseti**, Nobel, Ankara.

Ziraat Mühendisleri Odası (2004), **Son Yasal Düzenlemeler Kapsamında Toprak ve Su Kaynaklarımızın Korunması Konusunda TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'nın Görüşleri**, (http://www.zmo.org.tr).

Ek 1:AKP Döneminde Çıkarılan Çevre ile İlgili Kanunlar

Kanun No	Kanun Adı	RG Tarihi/Sayı
4848	Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	29.04.2003/25093
4856	Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	08.05.2003/25102
4898	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	24.06.2003/25148
4915	Kara Avcılığı Kanunu	11.07.2003/25165
4965	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	Kab.T.31.07.2003
4990	BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	21.09.2003/25266
4999	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	18.11.2003/25321
5178	Mera Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	08.06.2004/25486
5192	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun	03.07.2004/25511
5195	Endüstri Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	01.07.2004/25509
5199	Hayvanları Koruma Kanunu	01.07.2004/25509
5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	23.07. 2004/25531
5225	Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu	21.07.2004/25529
5226	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	27.07. 2004/25535
5262	Organik Tarım Kanunu	01.12.2004/25659
5286	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	28.01.2005/25710
5346	Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun	18.05.2005/2005
5366	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	05.07.2005/25866
5304	Kadastro Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	03.03.2005/25744
5326	Kabahatler Kanunu	31.03.2005/25772
5334	Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	03.05.2005/25804
5393	Belediye Kanunu	13.07.2005/25874
5400	Milli Parklar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	15.07.2005/25876
5403	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	19.07.2005/25744
5491	Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.05.2006/26167

Ek 2: AKP Döneminde Taraf Olunan Çevre ile İlgili Uluslararası Antlaşmalar

Tarih	Yer	Adı	RG Tarihi/Sayı
01.10.1996	İzmir	Akdeniz'de Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Hareketleri ve Bertarafından Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı: 2004/6713)	14.01.2004/25346
		Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi ve Acil Durumlarda Akdeniz'in Kirlenmesine Karşı Mücadelede İşbirliği Hakkında Protokole Çekince ile Katılmamızın Onayına Dair Karar.(Karar Sayısı 2003/5584)	20.05.2003/25113
		Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Örgütü ile Türkiye Arasında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) Uluslararası Sekreteryası için Ev Sahibi Ülke Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı 2003/5718)	04.07.2003/25158
		Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Komisyonu ile Türkiye arasında Merkez Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı: 2003/5925)	07.07.2003/25192
		Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Komisyonu'nun Ayrıcalık ve Bağışıklıklarına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 2003/5900)	11.08.2003/25196
		Petrol Kirliliğine Karşı (1990 Tarihli) Hazırlıklı Olma, Müdahale ve İşbirliği ile ilgili Uluslararası Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna dair Kanun.	17.06.2003/25141
15-17.09.1997	Montreal	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere dair Montreal Protokolü'nde Yapılan Değişikliğin Onaylanmasının Uygun Bulunması Hakkında Kanun (Karar Sayısı: 2003/5900)	17.09.2003/25232
03.12.1999	Pekin	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 2003/6077)	17.09.2003/25232
22.09.1995	Cenevre	Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi'ne Getirilen Değişikliğin Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı: 2003/5909)	28.07.2003/25182
29.01.2000	Montreal	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolü'nün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. (Karar Sayısı: 2003/5937)	11.08.2003/25196
18.10.1999	Strazsburg	Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı: 2003/6168)	20.10.2003/25265
20.10.2000	Floransa	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Onaylanması Hakkında Karar. (Karar Sayısı: 2003/5908)	27.07.2003/25181
		Türkiye'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağına Katılımı Anlaşması'nın Onayına Dair Karar. (Karar Sayısı: 2003/5325)	18.03.2002/25052

Kaynak: Nesrin Algan ve Ayşe Kaya Dündar, **Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler**, TÜBA, Ankara, 2005, s. 116-128.